

ALTMİŞBİR KİŞİYİ ÖLDÜREN İZMİR SEL AFETİ

The Flood Disaster that Killed Sixty People in Izmir

Prof. Dr. İsmail YALÇINLAR*

ABSTRACT

The minimum cyclon winds coming from west (Middle Mediterranean) with a speed of 90-100 km/h caused heavy shower and flood in Izmir (specifically in Yamanlar mountain, 1076 m) (Fig. 1).

The citizens had heavy casualties consisting of sixty dead people, approximately 1000 ruined buildings, with a cost of ten trillion TL. The precipitation was 110-120 mm in some areas (Bostanlı in Karşıyaka, Örnek Mah. Yamanlar river-side, Çiğli, Menemen, Narlıdere, Urla region) The flood depth exceeded 1,5 m, the seacoast was overrun both by sea waves and flood water.

The heavy casualties were caused by the natural and human conditions mentioned below:

1.) The minimum cyclons originally coming from Atlantic ocean and Middle-Mediterranean with a considerable amount of humidity pas through the trajec-toires (shown as Vd1 and Vd2) and cause heavy precipitation by confronting high mountains (Fig. 1).

2.) Cyclons emerging from North-Atlantic ocean in autumn winter and spring influence europe from west to east including Turkey and pass through the tra-jectoires shown as IIIa, Vc, Vd, Vd2 and Ve...) They are first inspected by Fick-er (I) and than by Weikmann and Akyol (3) (Fig.2).

3.) The disaster caused more casualties than former floods because of the uncontrolled settlement built recently in water collecting areas ruining the plan-tation. People were not alarmed for a disaster happening in the night although heavy precipitation was expected.

The conditions mentioned above still exist in Turkey in thousands of settle-ment areas. Building in such areas should be pohibited and measures be taken agains similar disasters.

Giriş:

Atmosferdeki sıcaklık ve basınçlar, mevsimlere göre, değişirken, Kuzey At-las Okyanusu, Avrazya ve Akdeniz üzerindeki hava kütlelerindeki hareketlerde de şiddet, doğrultu, hız ve bölgesel bakımdan değişmeler görülür. Türkiye, At-

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

las Okyanusu'ndan gelen ve bütün Avrupa'yı etkisi altında bırakan batı rüzgârlarına maruz kalırken, zaman zaman, karayel, yıldız ve poyraz gibi soğuk ve serin rüzgârlarla da karşılaşır. Bu arada, Kuzey Atlas Okyanusu ve Orta Akdeniz bölgelerinde, sonbahar, kış ve ilkbahar mevsimlerinde sık sık oluşan ve doğuya doğru hareket ederek, belirli yolları izleyen, çok kez fırtınalara neden olan gezici minimumların da etkisinde kalır. Bu yüzden ve yüksekliğin de etkisiyle erozyon fazladır, fakat ülke henüz çölleşmemiştir; sadece bazı kesimler kayalık ve verimsiz hale gelmiştir.

İzmir'de 4 Kasım 1995 gecesi saat 03'te batıdan (Orta Akdeniz'den) saatte 90-100 km'yi geçen bir hızla gelen fırtınalar (gezici minimum Syclon rüzgârları), İzmir körfezini çevreleyen dağlara (bilhassa Yamanlar dağı 1076 m) çarparak sağnak yağışlarına ve sel afetine neden olmuştur.

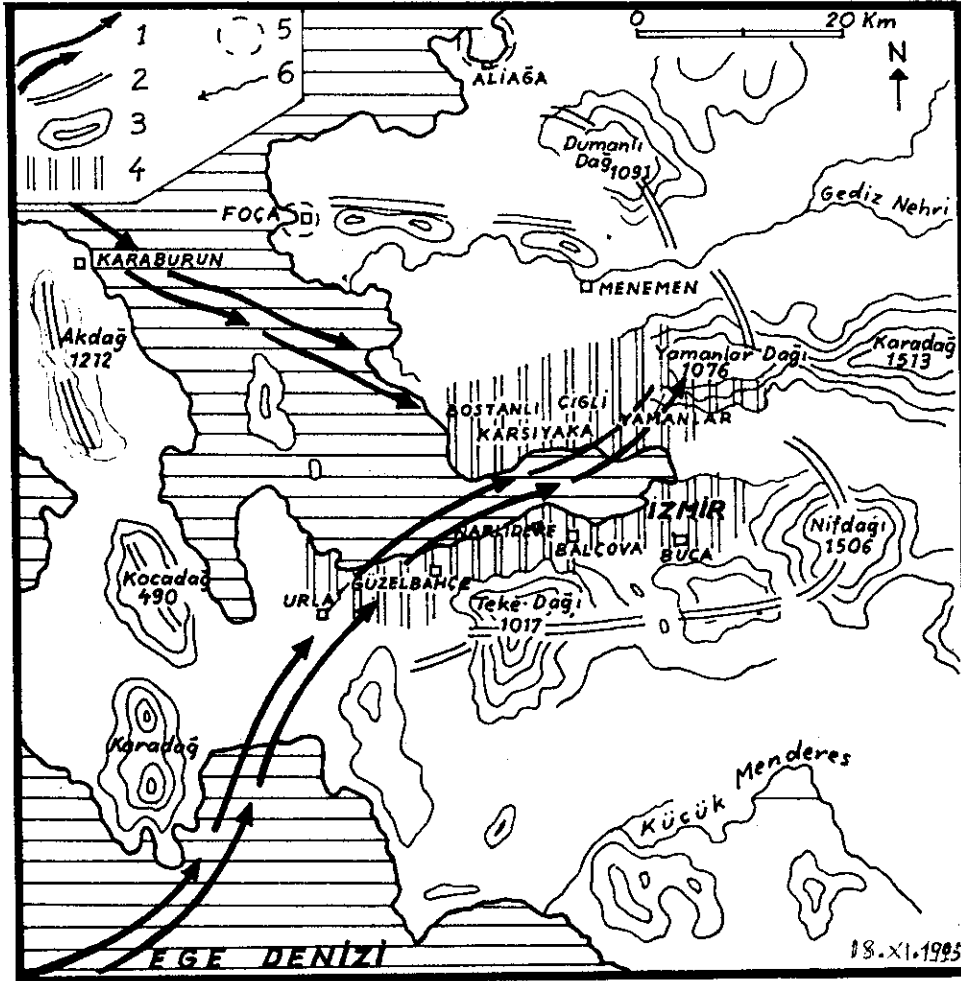
Bu afet sırasında 61 kişi ölürken ayrıca 5-6 kişi de kaybolmuş, pek çok hayvan telef olmuş, 1000 kadar ev yıkılmış ve 3000'den fazla ev ve işyeri zarar görmüştür. Zarar, bu günkü rayiçle 10 trilyon lirayı geçmiştir. Yer yer 100-120 mm'yi bulan yağıştan bilhassa, dik dağ eteklerine kadar yayılan kıyı ovalarında bulunan mahalleler (Karşıyaka'daki Bostanlı, Örnek mahallesi, Yamanlar dağı eteğindeki Yamanlar deresi semti, Çiğli, Menemen kıyı kesimi, Narlıdere ve Urla çevresi.... gibi) afete maruz kalmıştır. Sel sularındaki derinlikler bazı kesimlerde 1-1.5 metreyi geçerken, Kordon boyu gibi kıyı kesimleri denizden gelen dalga suları ve dik yamaçlardan inen sel suları ile kaplanmıştır. Gediz nehrinin eski delta ovasında kalmış eski yatak ve "azmak"larına sular dolmuştur. (Fig. 1).

Aşağıdaki, doğal ve beşeri koşulların aynı zamanda etkili olmaları, sel afetinin çok kişinin ölmesine ve zararın da çok büyük boyutlara ulaşmasına yolaçmıştır:

1) Kökeni Kuzey Atlas Okyanusu ve Orta Akdeniz (Güney Alpler ve Po ovası) gibi denizel olan gezici minimumların (siklonların) Doğu Akdeniz, Ege ve Marmara denizi gibi, denizel ortamlardan geçerek, bol nem taşıyarak, bilhassa doğu Akdenize kadar ilerleyip, büyük bir hızla Anadolu kıyılarına, bilhassa İzmir Körfezi gibi, dağlarla çevrili nemli ve ılık bir kesime sokulması, eskilerin Vd1 ve Vd2 ile gösterdikleri yolları (trajectoires) izlemesi, körfez içinde de, taşıdıkları nem önlerine çıkan dik ve yüksek dağ yamaçlarında, yoğunlaşarak bırakması (Fig. 1, 2).

2) Önce Ficker (3) ve Weikmann (4) sonra da Akyol (1) tarafından belirtildiği üzere, Kuzey Atlas okyanusunda oluşan siklonlar, Türkiye de dahil, batıdan, kuzeyden ve güneyden doğu Avrupa, Balkan ve Anadolu yarımadalarını ve doğu Akdeniz bölgelerini etkileri altında bırakması; bunların bilhassa sonbahar, kış ve ilkbahar aylarında daha çok sayıda izledikleri yollar (trajectoires), eskiden beri IIIa, Vc, Vd, Vd1, Vd2 ve Ve... simgeleriyle gösterilip açıklanmıştır (Fig. 2).

3) Siklonların Vd2'yi izleyerek hızla körfeze girmesi:

Şekil 1- İzmir'de sel afeti alanlarını gösteren harita.

1- Gezici siklonların hareket yolları ve izledikleri doğrultular. 2- İzmir çevresindeki dağlar. 3- Dağlar ve tepeler. 4- Sel afeti alanları. 5- Plio-pleistosen(?) döneminde oluşmuş kalderalar (volkanik arazide kazan şeklinde çok büyük çukurlar). 6- Nehirler.

Fig. 1- Map showing the area of the flood disaster in Izmir

1- Directions of the Mowing cyclons. 2- Mountains surrounding the gulf of Izmir. 3- Mountains and hills. 4- The area of the flood disaster. 5- Caldeira (Plio-Pleistocene) volcanics. 6- Rivers.

4) Eski sel afetlerinde kayıp ve zararlar bu ölçüde olmamıştır. Bu seferki sel afetinin, eski akarsu yatakları ile çukur yerlerde (deltada) herkesin gözü önünde kontrolsüz, hatta teşvik edilmiş çarpık bir yapılaşma alanlarını kaplaması.

5) Afetin gece, insanlar uykuda iken, meydana gelmesi; afetin gelişiminin alarm verilerek halka duyurulmaması.

6) Yağış sularının bitki örtüsü tahrip edilmiş volkanik ve killi kayalardan oluşmuş (6) dik yamaçlardan, yeraltına çok fazla sızmadan, seyelan ve sel suları halinde, hızla Çiğli ve Bostanlı kesimlerindeki ovalara inerek, özellikle Örnek Mahallesi ve Sahil Mahallesi kesimlerindeki, eski dere yataklarına, azmak ve lagün halinde görünen çukur kesimlerindeki, acele ve plansız bir şekilde yapılmış ev ve işyerlerini kaplamış, yıkılmış ve içindeki eşyalarla bir kısım insanları sürükleyip götürmüştür. Sellerin taşıdıkları taş, kum, kil ve toprak gibi erozyonla çeşitli akarsulara karışıp taşınan maddeler, genelde çeşitli koşullara göre değişmektedir, bunlara ait ayrıntılı yapıtlara rastlanmaktadır İ. Atalay'ın (2) bir etüdü örnek olarak verilebilir.

7) Yamanlar dağı, Nif dağı ve Teke dağı gibi batıya ve İzmir körfezine doğru bakan dağların, batı ve güneybatı yönlerine bakan yamaçların ağaç, çalı ve çayır gibi bitki örtüsünden mahrum olması; bu yamaçlar, ilk çağlardan beri süre gelen insanların tahribi ve doğal yangınlar sonucu çıplak hale gelmiştir. Bu yamaçlar, şimdilerde ağaçlandırmak şöyle dursun? Aksine, toplukonut ve gece kondularla hızla kaplanmaktadır. Güney, güneybatı ve batı yönlerinden gelen, bazan da fırtınalara neden olan şiddetli rüzgar ve sağnak yağmurları, toprakları şiddetle aşındırarak, yamaçları çıplak hale getirmiş; dağların kuzey ve kuzeydoğuya bakan yamaçları ise, daha serin ve daha nemli kaldığı için bitki örtüsünü kısmen korumuş, sonuçta, bu dağlar bitki örtüsü bakımından, yurdun diğer bölgelerinde olduğu gibi, bu gün disimetrik bir durum göstermektedir, (5).

Yukarıdan beri, belirtilmeye çalışılan olumsuz koşulların yanında olumlu bir beşeri davranış, ölümlerin daha çok olmasını önlemiştir:

Yamanlar Karakolu'nun Başkomiseri (Grup Amiri), otomobillerin sirenlerini kesmeden sürekli çaldırarak, beş meslektaşı ile birlikte, afetin içinde kalan sokaklarda hızla dolaşıp, gecenin yarısında halkı uyandırıp, pek çok kişiyi ölümden kurtarıyor; kendisi, beş meslektaşı ile birlikte, törenle, İzmir Valisi tarafından maddi ve manevi olarak, ödüllendirilmiş bulunuyor.

Sonuç: Orman ve diğer bitki örtüsü, eskiden beri tahrip edilmiş binlerce vadi, bilhassa aşağı kesimlerinde, köy, belde ve büyük küçük şehirlerin kurulmasına neden olmuşlardır. Ne var ki, bu kesimlerin bazan sel altında kalan yerleri de, son yıllarda, ev ve işyerleri ile kaplanmış durumda olduğu için, sel afetlerine açık bir duruma gelmişlerdir. Nitekim, Senirkent, Antalya ve Rize'de olduğu gibi 1995 içinde, şiddetli seller, bu şehirlerde, çok büyük can ve mal kaybına neden oldular.

Şekil 2- Kuzey Atlas okyanusu ve Orta Akdeniz'den gelip Avrupa (Türkiye dahil) ve doğu Akdeniz bölgelerini etkileri altında bırakan, gezici siklonların hareket doğrultuları (eski iklim araştırmacılarına göre-Akyol 1945'den).

Fig. 2- Directions of the Mowing cyclons coming from the northern Atlantic ocean in eastern Europe and eastern Mediterranean (after FICKER and WEICKMANN...) (from AKYOL, 1945).

Yurdumuz, sel, deprem, orman yangınları, trafik kazaları, çeşitli işkazaları ve erozyon felaketi ile karşı karşıya bulunuyor; toplum, sık sık çok büyük can ve mal kayıpları ile sarsılıyor. Gerek afet ve kazalar sonucu, gerekse irsi (kalıtımsal) olarak meydana gelen özürülü yurddaş sayısı, 10 milyon gibi büyük bir rakama varmaktadır. İlgili kuruluş ve görevlilerin hemen önlemler alması zorunlu görünüyor.

Ne kadar büyük bir gaflettir ki, belirtilen afetlerin hiç biri, şehir ve yıllara göre istatistiklerle tesbit edilmediği gibi ansiklopediler de dahil yayınlarda yer almamaktadır.

Kısa Bibliyografya

- AKYOL, İ.H. 1945: Atmosfer sarsımları ve Türkiyede Hava Tipleri. Türk Coğr. Dergisi, Sayı: VII-VIII, Ankara.
- ATALAY, İ. 1978: Akarsularımızda Taşınan sediment miktarları ve akarsularımıza sediment veren kaynaklar hakkında ilk not. Atatürk Üniv. Ede. Fak. Araştırma Dr. Sayı 8, Ankara (İngilizce özetli).
- YALÇINLAR, İ. 1977: Türkiye erozyonunda disimetrik sistemler. İst. Üniv. Coğr. Enst. Dergisi, Sayı 22, İstanbul.
- M.T.A. Enst. 1960-64: Türkiye Jeoloji Haritası, 1/500000, Renkli, Türkçe-İngilizce, İzmir paftası.
- FİCHER, H. 1920: Der Einfluss der Alpen auf Fallgebiete des Luftdruckes und die Entstehung von Depressionen über dem Mittelmeer. Met. Zeitschr. 1920, s. 320.
- WEICKMAN, L. 1922: Zum Klima der Türkei. Heft I, Luftdruck und Winde im östlichen Mittelmeergebiet. München, s. 98-106.